

مسئله جبر و اختیار

و راه حل ابتکاری ملاصدرا

اکبر فایدئی *

مربی گروه فلسفه و حکمت اسلامی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

چکیده

مسئله قضا و قدر الهی و رابطه آن با افعال انسان، از دیرباز ذهن اندیشمندان مسلمان را بخود مشغول داشته است. عمومیت انکارناپذیر قضا و قدر خداوند و سازگاری یا ناسازگاری آن با اختیار انسان، سبب پیدایش مسئله جبر و اختیار و بروز سه دیدگاه عمده کلامی و اعتقادی جبر، تفویض و امر بین الامرین شده است. این نوشتار با تبیین مسئله جبر و اختیار و رد دیدگاه جبریون و مفوضه، بر اساس آموزه‌های مکتب تشیع و حقانیت نظریه حد وسط امر بین الامرین، در پی اثبات سازگاری قضا و قدر الهی با اختیار انسان و تفسیر بدیع ملاصدرا درباره آن است.

اختیار انسان، سبب پیدایش مسئله‌ی جدال آمیز درباره جبر یا اختیار شده است. برخی از آیات قرآن کریم که از قضا، قدر، ثواب و عقاب اعمال انسان سخن میگویند، حاکی از اینست که مسئله جبر و اختیار در زمان رسول اکرم (ص) نیز برای مسلمانان مطرح بوده است و سبب پیدایش مجادلاتی میان پیامبر و مخالفان ایشان، اعم از مشرکان، مسیحیان و یهودیان شده است. برخی از آیات دال بر اینست که فاعلی جز خداوند نیست و افعال انسان برای او از پیش مقدر شده است؛ و برخی دیگر از این حکایت دارد که انسان مختار و در قبال اعمال خود مسئول است.^۲

*.Email:faydei@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۹۲/۷/۱۵ تاریخ تأیید: ۹۲/۱۱/۱

۱. صفات، ۹۶؛ زمر، ۶۳؛ تکویر، ۲۹؛ انسان، ۳۰؛ شوری، ۸؛ مدثر، ۳۱؛ انعام، ۳۹ و ۱۲۵؛ قصص، ۶۸؛ احزاب، ۳۶؛ توبه، ۵۱؛ سجده، ۱۳؛ اعراف، ۱۷۸؛ نحل، ۳۶؛ یونس، ۴۹؛ هود، ۳۵؛ بقره، ۵ و ۶ و ۴۹؛ فرقان، ۲؛ حشر، ۲۴؛ ص، ۷؛ حلی، کشف المراد، ص ۲۴۳-۲۴۲؛ رازی، القضاء و القدر، ص ۱۱۹-۱۱۷.

۲. رازی، القضاء و القدر، ص ۳۵۷-۳۵۴؛ حلی، کشف المراد، ص ۲۴۴-۲۴۳؛ کهف، ۲۹؛ اسراء، ۹۴؛ احقاف، ۱۴؛ فرقان، ۱۵؛ واقعه، ۲۴؛ سجده، ۳۲؛ توبه، ۸۲ و ۹۵؛ الرحمن، ۶۰؛ نساء، ۷۹؛ حدید، ۸؛ مدثر، ۳۸ و ۳۹؛ تغابن، ۲؛ فصلت، ۴۶؛ یونس، ۱۰۸ و ۳۰؛ انعام، ۱۰۴؛ نساء، ۱۱۰ و ۱۱۱؛ رعد، ۱۱.

کلیدواژگان

جبر و اختیار
قضا و قدر
مکتب تشیع
مکتب جبر
اهل تفویض

طرح مسئله

مسئله جبر و اختیار با توحید، عدل، قدرت، اراده و قضا و قدر الهی ارتباط دارد. عمومیت قضا و قدر الهی و فراگیر بودن قدرت و اراده خداوند، بر اساس اعتقاد به توحید افعالی، و سازگاری یا ناسازگاری آن با اراده و